

УДК 35.078.3(075.8)

Л.В. БОРИСОВА, канд. юрид. наук, доц.,
Харківський національний університет внутрішніх справ,

В.В. ТУЛУПОВ, канд. техн. наук, доц., Харківський національний університет внутрішніх справ

ЗАХИСТ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Ключові слова: персональні дані, інформаційна безпека, захист персональних даних, оброблення персональних даних, європейські стандарти оброблення персональних даних

Більшість держав світу давно прийняли закони в галузі захисту прав суб'єктів персональних даних¹ і створили на їхній основі незалежні від уряду державні органи із захисту таких прав на чолі з омбудсменом. Ці органи колегіальні та мають зазвичай назву «Комісія із захисту даних», або Data Protection Commission. Уперше такий орган почав працювати в 1919 р. у Швеції.

Сполучені Штати Америки були першою державою, яка зайнялася проблемою захисту персональних даних. Початок було покладено у 1964–1965 рр. роботами комісії Конгресу «ЕОМ і порушення секретності». У 1966 р. сенатор Дж. Маккарті запропонував Білль про ЕОМ і про права, котрий став основою для урядової пропозиції 1967 р., яка

¹Першим в історії правовим актом, котрий встановлював обов'язки держави із захисту прав людини, був прийнятий англійським парламентом у 1679 р. Закон «Про свободу людини», основою якого був принцип недоторканності особи.

У 1776 р. колоністи Північної Америки проголосували за Декларацію незалежності, а невдовзі – за Білль про права, який проголосив свободу слова, совісті, зібрань, недоторканність людини. У 1787 р. на основі цих документів була розроблена і прийнята Конституція США. 26.08.1789 р. Національними зборами – вищим законодавчим органом Франції – був прийнятий основний документ французької революції – Декларація прав людини і громадянина, у якій уперше були зафіксовані природні права людини: права людині надаються не владою, а належать їй від народження.

відома як Правила про секретність. Розділ Правил «Дані про особу» надав кожному громадянину право знати зміст файлу, який його стосується, і ввів просту процедуру для виправлення можливих помилок. У 1974 р. було прийнято Закон «Про охорону особистих таємниць», котрий регламентував доступ до інформаційних матеріалів, що зберігаються в державних органах США.

У 1969 р. парламент Великої Британії прийняв Білль про нагляд за даними, встановлюючи контроль за збіраною інформацією. У 1970 і 1971 рр. Канада і Австралія прийняли, відповідно, закони «Про секретність» і «Про порушення секретності», які використовували принципи захисту інформації, що застосовувались у США і Великій Британії.

Закон Швеції «Про дані» 1972 р. передбачає введення інспекції, на яку покладалися обов'язки з контролю персональних даних, що зберігаються в автоматизованих системах. Створення будь-якої картотеки персональних даних передбачає отримання дозволу інспекції, яка надає необхідні інструкції щодо усунення ризику порушення прав людини.

У 1978 р. Франція прийняла Закон «Про інформатику, картотеки, свободу». У Великій Британії з 1984 р. Законом «Про захист даних» здійснюється захист персональних даних, що обробляються засобами ЕОМ. На базі Закону Землі Гессен 1970 р. був розроблений і прийнятий базовий нормативний акт ФРН «Про подальший розвиток оброблення даних і захисту даних» від 2012. р., який регулює суспільні відносини, що виникають у процесі накопичення, перероблення і використання персоніфікованої інформації (персональних даних).

Міжнародне визнання важливості проблеми захисту персональних даних закріплено основними міжнародними правовими стандартами: Європейською конвенцією про захист осіб стосовно автоматизованого оброблення даних особистого характеру від 28.01.1981 р. (набула чинності 01.10.1985 р.), директивами Європейського парламенту і Ради: про захист фізичних осіб при оброб-

ленні персональних даних і про вільне переміщення таких даних від 24.10.1995 р. № 95/46/ЄС, щодо оброблення персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі від 15.12.1997 р. № 97/66/ЄС [1].

Європейська конвенція про захист осіб стосовно автоматизованого оброблення даних особистого характеру забезпечує для кожної особи, незалежно від її національності або місця проживання, поважання її прав і основних свобод, її права на недоторканність особистого життя як в державному, так і в приватному секторах вжиттям відповідних заходів захисту, спрямованих на запобігання випадковому чи несанкціонованому знищенню або випадковій втраті, несанкціонованому доступу, зміненню або розповсюдженню.

Додатковий протокол до Конвенції про захист осіб у зв'язку з автоматизованим обробленням персональних даних щодо органів нагляду та транскордонних потоків даних від 08.11.2001 р. враховуючи важливість обміну інформацією між народами та зростанням обміну персональними даними через національні кордони гарантує дійовий захист прав людини та фундаментальних свобод, право на недоторканність особистого життя. Для виконання цієї мети орган нагляду має повноваження щодо розслідування та втручання, право брати участь у судовому розгляді або повідомляти компетентні судові органи про недотримання умов внутрішньодержавного права, розглядає та приймає рішення щодо заяв будь-якої особи відносно захисту його/її прав і основних свобод щодо оброблення персональних даних.

Відходячи з положень ст.2 «Транскордонні потоки персональних даних до користувачів, які не підпадають під юрисдикцію Сторони Конвенції» цього Протоколу, кожна Сторона може дозволити передання персональних даних, якщо внутрішньодержавне право забезпечує це у зв'язку зі: специфічними інтересами суб'єкта даних; перевагою законних інтересів, в особливості важливих, суспільних інтересів; якщо гарантії, що можуть походити

з договірних положень, надаються контролером, відповідальним за передання, та визнаються достатніми компетентними органами відповідно до внутрішньодержавного права.

Відповідно до Директиви Європейського парламенту і Ради про захист фізичних осіб при обробленні персональних даних і про вільне переміщення таких даних від 24.10.1995 р. № 95/46/ЄС захищаються основні права і свободи осіб і особливо їхнє право на невтручання в особисте життя при обробленні персональних даних. У ст.2 цього документа визначається: персональні дані означають будь-яку інформацію, що стосується встановленої фізичної особи чи фізичної особи, яку можна встановити (суб'єкт даних); особою, яку можна встановити, є така, яка може бути встановленою прямо чи непрямо, зокрема, за допомогою ідентифікаційного коду або одного чи більше факторів, притаманних фізичним, фізіологічним, розумовим, економічним, культурним чи соціальним аспектам її особистості.

Персональні дані повинні: оброблятися чесно і законно; збиратися для встановлення чітких і законних цілей; бути достовірними, відповідними і не надлишковими відповідно цілей; бути точними і, якщо необхідно, обновлятися; зберігатися у формі, що дозволяє встановлювати особу суб'єктів даних не довше, ніж це необхідно для цілей, заради яких дані були зібрані чи заради яких вони надалі обробляються (ст.6).

Держави-члени встановлюють належні гарантії для персональних даних, що зберігаються протягом довготривалих періодів з метою історичного, статистичного чи наукового використання. Критерії законності оброблення даних (ст.7) державами-членами полягають у тому, що персональні дані можуть оброблятися тільки за умови, якщо суб'єкт даних недвозначно дав свою згоду і для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта даних. Якщо дані не були отримані від суб'єкта даних, передбачається, що контролер чи його представник під час реєстрації персональних даних повинні надати суб'єкту

даних наступну інформацію: цілі оброблення; категорії використання даних, існування права доступу і права на виправлення даних, для гарантії правдивого оброблення по відношенню до суб'єкта оброблення даних.

Безпека оброблення гарантується ст.17: «Держави-члени передбачають, що контролер повинен здійснювати відповідні технічні й організаційні заходи для захисту персональних даних від випадкового або незаконного знищення чи випадкової втрати, зміни, несанкціонованого розкриття чи доступу, зокрема якщо оброблення включає передання даних через мережу, і від усіх інших незаконних форм оброблення».

Директива Європейського Союзу стосовно оброблення персональних даних і захисту права на невтручання в особисте життя в телекомунікаційному секторі від 15.12.1997 р. № 97/66/ЄС передбачає необхідність забезпечення однакового рівня захисту основних прав і свобод у тому, що стосується права на невтручання в особисте життя при обробленні персональних даних у телекомунікаційному секторі та для забезпечення вільного переміщення таких даних, а також телекомунікаційного обладнання і послуг Співтовариства. Ця Директива не застосовується до діяльності по забезпеченню громадського порядку, оборони, державної безпеки, а також діяльності держави у сфері кримінального права.

У Директиві приділяється увага вжиттю належних технічних та організаційних заходів для гарантування безпеки своїх послуг, якщо потрібно – з оператором телекомунікаційної мережі загального користування², у тому, що стосується безпеки мережі, вартості

² Телекомунікаційна мережа загального користування означає системи передавання і, у відповідних випадках, комутаційне обладнання та інші ресурси, що дозволяють передавати сигнали між визначеними кінцевими пунктами за допомогою телеграфу, радіо, оптичних чи інших електромагнітних засобів, що використовуються, повністю чи частково, для надання загальнодоступних телекомунікаційних послуг.

їхньої реалізації, що відповідає представленому ризику, а також забезпечення у національних положеннях конфіденційності зв'язку за допомогою телекомунікаційної мережі загального користування та загальнодоступних телекомунікаційних послуг, забороняючи прослуховування, перехоплення, зберігання та інші види перехоплювання і нагляду за зв'язком, за винятком випадків, коли на це існує законний дозвіл³.

Таким чином, ідейна сутність європейських стандартів, їх направленість і принципи захисту передбачають можливість введення в національне законодавство додаткових заходів захисту персональних даних фізичних осіб.

Для України актуальність та об'єктивна необхідність захисту прав людини і громадянина в інформаційній сфері визначається активністю у формуванні баз даних (соціального, фінансового, маркетингового, медичного, екологічного, адміністративного, правохоронного та іншого характеру), розвитком і поширенням автоматизованих засобів і способів збирання, оброблення, зберігання та передання інформації.

Персональні дані – це інформація, котра з огляду на її унікальність, характерні особливості і делікатність у поводженні з нею допускає прийняти нову юридичну категорію і створити правовий механізм регулювання взаємовідносин для сфери захисту персональних даних, підґрунтям якого є категорія «виключне право власності на персональні дані»⁴.

³ Ця норма не зачіпає законно санкціонованого записування зв'язку в ході законної економічної діяльності з метою надання доказів комерційної трансакції чи будь-якого іншого економічного зв'язку.

⁴ Виключне право – це можливість законодавчого обмеження прав особи на персональні дані з точки зору інтересів інших фізичних осіб, суспільства і держави, а право власності надає особі монополні права володіння, користування і розпорядження своїми персональними даними, що юридично підтверджується положеннями ст.32 Конституції України, Законом України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р.

Джерелом права власності на персональні дані є природно-конституційне право людини на унікальні, власні та делікатні відомості, які не тільки ототожнюють людину, характеризують її особистість, вміщують у собі предмет споживчої та мінової вартості, а це дає змогу стверджувати, що захист персональних даних повинен ґрунтуватися на спеціальному методі спільного регулювання відносин на основі принципів права власності на матеріальні об'єкти і принципів виключного права на нематеріальні об'єкти.

Будь-які відомості стосовно фізичних осіб є винятковим видом приватної власності, що юридично виступає у формі виключного права власності, монополія на яке обмежується в інтересах дотримання балансу інтересів особистості, суспільства і держави. Стаття 23 Закону «Про інформацію» визначає, що інформація про особу являє сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу. Джерелами документованої інформації про особу є видані на її ім'я документи, підписані нею документи, а також відомості про особу, зібрані державними органами влади та органами місцевого і регіонального самоврядування в межах своїх повноважень.

Основними даними про особу (персональними даними) є: національність, освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я (факт звернення за медичною допомогою, діагноз, результат медичного обстеження), адреса, дата і місце народження, майнове становище тощо.

Первинними джерелами відомостей про фізичну особу є: видані на її ім'я документи; підписані нею документи; відомості, які особа надає про себе. Обсяг персональних даних, які можуть бути включені до бази персональних даних, визначається умовами згоди суб'єкта персональних даних або відповідно до закону (ст.6 Закону України «Про захист персональних даних»). Стаття 23 Закону України «Про інформацію» встановлює такі правові гарантії конфіденційності інформації про особу як за-

борона збирання відомостей про особу без її попередньої згоди, за винятком випадків, передбачених законом; право особи на ознайомлення з інформацією, зібраною про неї; охорону інформації про особу законом [2].

Стаття 4 Закону України «Про захист персональних даних» визначає, що суб'єктами відносин, пов'язаних із персональними даними, є: суб'єкт персональних даних; володілець бази персональних даних; розпорядник бази персональних даних; третя особа; уповноважений державний орган з питань захисту персональних даних; інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування, до повноважень яких належить здійснення захисту персональних даних [3].

З викладеного випливає, що оброблення персональних даних здійснюється для конкретних і законних цілей, визначених за згодою суб'єкта персональних даних, або у випадках, передбачених законами України, у порядку, встановленому законодавством. Не допускається оброблення даних про фізичну особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки. Забороняється оброблення персональних даних про расове або етнічне походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях та професійних спілках, а також даних, що стосуються здоров'я чи статевого життя.

Використання персональних даних в історичних, статистичних чи наукових цілях може здійснюватися лише в знеособленому вигляді (ст.6). Поширення персональних даних передбачає дії щодо передання відомостей про фізичну особу з баз персональних даних за згодою суб'єкта персональних даних або у випадках, передбачених законом (ст.14). Відповідно до положень ст.8 цього Закону, особисті немайнові права на персональні дані, які має кожна фізична особа, є невід'ємними і непорушними.

Проведене дослідження дає можливість сформулювати такі висновки.

1. Суб'єкт персональних даних має право: знати про місцезнаходження бази персональних даних, яка містить його персональні дані;

№ 2297–VI, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

отримувати інформацію про умови надання доступу до персональних даних; на доступ до своїх персональних даних; отримувати не пізніше як за 30 календарних днів з дня надходження запиту відповідь про те, чи зберігаються його персональні дані у відповідній базі персональних даних; пред'являти вмотивовану вимогу із запереченням проти оброблення своїх персональних даних та щодо зміни або знищення своїх персональних даних, якщо ці дані обробляються незаконно чи є недостовірними; на захист своїх персональних даних від незаконного оброблення та випадкової втрати, знищення, пошкодження у зв'язку з умисним приховуванням, ненаданням чи несвоєчасним їх наданням; звертатися з питань захисту своїх прав щодо персональних даних до органів державної влади; застосовувати засоби правового захисту в разі порушення законодавства про захист персональних даних.

2. Використання персональних даних працівниками суб'єктів відносин, пов'язаних із персональними даними, повинно здійснюватися лише відповідно до їхніх професійних чи службових або трудових обов'язків, що включає розголошення у будь-який спосіб персональних даних, які їм було довірено або які стали відомі у зв'язку з виконанням професійних чи службових або трудових обов'язків.

3. Відомості про особисте життя фізичної

особи не можуть використовуватися як чинник, що підтверджує чи спростовує її ділову якість (ст.10).

4. Правові гарантії захисту особистої інформації встановлені і ЦК України (ч.3 ст.277, ст.278, ч.4 ст.296, ст.302) [4].

На завершення необхідно зазначити, що нагальність приведення норм права вітчизняного законодавства у відповідність до вимог міжнародних стандартів убачається і в аспекті пріоритетності співробітництва України з Євросоюзом і його окремими державами-учасницями у зв'язку з активізацією процесів трансграничного телекомунікаційно-інформаційного обміну.

ЛІТЕРАТУРА

1. Офіційний переклад нормативних актів Євросоюзу в сфері інформаційно-комунікаційних технологій. – К. : Громадська організація «Інтерньюз-Україна», 2002. – 219 с.

2. Закон України «Про інформацію» : від 02.10.1992 р., № 2657-ХІІ // ВВР України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

3. Закон України «Про захист персональних даних» : від 01.06.2010 р., № 2297-VI // ВВР України. – 2010. – № 34. – Ст. 481.

4. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

Борисова Л. В. Захист прав суб'єктів персональних даних / Л. В. Борисова, В. В. Тулупов // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 96–100 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13blvcpd.pdf>

Розглянуто історію розвитку законодавства в галузі прав суб'єктів персональних даних. Проаналізовано основні міжнародні правові стандарти захисту персональних даних; показано критерії законності оброблення даних державами-членами Європейського Союзу.

Борисова Л.В., Тулупов В.В. Защита прав субъектов персональных данных

Рассмотрено историю развития законодательства в сфере прав субъектов персональных данных. Проанализированы основные международные правовые стандарты защиты персональных данных; показаны критерии законности обработки данных странами-членами Европейского Союза.

Borisova L.V., Tulupov V.V. The Protection of Individual Rights Concerning Personal Data

The history of legislation development in personal data law was considered. The international law standards of personal data protection were analyzed. The legitimacy criteria of personal data processing in EU countries were described.